

Bezoek aan het Begijnhof

Iedere 1ste zondag van de maand
Openingstijden van 10.00 uur tot 17.00 uur – rondleiding *Architectuur & Geschiedenis* om 14.00 uur

Infos: ww.erasmushouse.museum

Erasmushuis & Begijnhofmusea, een initiatief van Burgemeester Fabrice Cumps en het Schepencollege van Anderlecht met de steun van de Fédération Wallonie-Bruxelles

Partners van de restauratie van het Begijnhof

De gemeente Anderlecht (Opdrachtgever)
Urban.brussels (subsidiërend orgaan en technische begeleiding)
De gemeentelijke musea Erasmus & Begijnhof
Arter (Studiebureau)
Arthur Vandendorpe (Ondernemer)
CReA-Patrimoine (ULB), ULg
KIK

Fotographie

© J. Orthegat - Erasmushuis & Begijnhof Musea

Grafisch ontwerp

Collin Hotermans

NL vertaling

Macha Snouckaert van Schauburg

V.U.

Marcel Vermeulen
1 Raadsplein
1070 Anderlecht

Anderlecht
1070

HET BEGIJNHOF VAN ANDERLECHT

De restauratie van het kleinste begijnhof van België is dit jaar voltooid. De heropening zal in twee fasen plaatsvinden. Om te beginnen zal het publiek het resultaat van de restauratiewerkzaamheden kunnen ontdekken met als doel om aan dit uitzonderlijk architecturaal erfgoed – uniek in Europa – zijn oorspronkelijke allure terug te geven.

Het Begijnhof van Anderlecht vormt samen met het Erasmushuis en de gotische collegiale Sint-Pieter-en-Sint-Guidokerk een opmerkelijk historisch gebouwencomplex midden in het centrum van de gemeente Anderlecht en is geklasseerd als historisch monument. Het bestaat uit twee vleugels, waarvan de bouw dateert uit de 15de, 16de en 18de eeuw. Het Begijnhof kon onderdak bieden aan acht begijnen en diende na de Franse Revolutie als hospies en verblijf voor armlastige vrouwen tot het in 1928 werd gesloten, waarna het werd ingericht als museum voor folklore en lokale geschiedenis. In 1930 werd het weer heropend. De permanente tentoonstelling werd vervolgens ontmanteld in 2020 om met de restauratiewerken te kunnen beginnen. De tweede fase van de heropening van het Begijnhof bestaat uit een nieuw museaal project, dat moet voldoen aan de vereisten van een hedendaagse instelling die in zijn tijd is verankerd en dat momenteel wordt uitgewerkt en tegen de herfst 2023 voltooid zal zijn.

Historiek van het gebouw

Het oude Begijnhof, gesticht in 1252 door het kapittel Sint-Pieter van Anderlecht in een periode waarin Anderlecht nog ruraal was en dunbevolkt, is tegenwoordig een emblematische en uitzonderlijke erfgoedlocatie in Brussel. Een reeks pluridisciplinaire onderzoeken, financieel ondersteund door Urban.brussels, legt zich er sinds verscheidene jaren op toe om de complexe geschiedenis ervan te ontwarren en de architectuur te analyseren aan de hand van archeologische, dendrochronologische (datering aan de hand van houtsoorten) en archief-onderzoeken, waarvan de resultaten de traditioneel vermelde data in toeristische boekjes en op mainstream websites (bijv. Wikipedia) weerleggen en wijzen op een minder lineaire evolutie, verdeeld over drie belangrijke perioden:

1. Constructie in hout, leem en riet aan het eind van de Middeleeuwen (15de-16de eeuw)

Het oudste door onderzoek blootgelegde gedeelte is een overblijfsel van het gebouw in oud vakwerk (stijl- en regelwerk), gedeeltelijk bewaard gebleven binnen de huidige (westelijke) rechtervleugel. Het houten skelet kon worden gedateerd als zijnde uit de jaren 1435-1460 dankzij analyses die zowel in het laboratorium (koolstof 14-methode) als in de archieven van het Begijnhof werden verricht. Een kleinere woning, die nu niet meer bestaat en vervangen werd door het noordelijke gedeelte van de huidige (oostelijke) linkervleugel, werd in de jaren 1484-1485 aan het gebouw toegevoegd. Aan het begin van de 16de eeuw (1511-1513) werd dit later westwaarts uitgebreid, terwijl beide gebouwen nog steeds gebruikt werden als voornaamste leefruimte van de begijnen tot aan het begin van de 18de eeuw.

2. Architectuur in baksteen en steen tijdens de 18de eeuw

In deze periode onderging het Begijnhof verschillende transformatiefasen wat het uiteindelijk zijn aspect gaf zoals het er tegenwoordig nog uitziet. Het gebouw in oud vakwerk is gedeeltelijk vernietigd en vervangen door nieuwe constructies in baksteen en witte steen (rechtervleugel). Slechts drie van de vijf muren zijn bewaard gebleven en behouden als binnenmuren (omstreeks 1719-1720). Tezelfdertijd werd het zuidelijke gedeelte van de linkervleugel ('Kamer van de Meesteres' genaamd) gebouwd, liggend in de as van de kleinere woning uit de 15de eeuw, die werd vernietigd en in 1756 vervangen door de huidige woning die het noordelijke deel van de linkervleugel vormt.

3. De 20ste eeuw of de periode van restauraties

Dit architecturale complex, opmerkelijk vanwege zijn staat van bewaring, is ondanks een aantal belangrijke restauratiecampagnes, toch nog voor ons bewaard gebleven. De eerste restauratie had plaats tijdens de opening van het Begijnhof als museum (omstreeks 1930), de tweede in de jaren 1970, van aanzienlijke omvang en bijzonder invasief voor de bakstenen en stenen buitenmuren, waarbij die in de rechtervleugel bijna volledig werden vervangen; gelukkig werden de binnenstructuren in hout gespaard. De derde restauratie, die in 2022 werd voltooid, werd uitgevoerd in een gunstige wetenschappelijke context en in een streng deontologisch kader met respect voor de oorspronkelijke structuren: deze werden niet alleen versterkt, maar ook voornamelijk behouden.

De begijnen

De begijnenbeweging werd in de 13de eeuw opgericht in de Luikse regio door vrouwen die streefden naar een nieuwe manier om hun geloof te uiten en die zich zou uitbreiden over heel Noord-Europa. De huizen die zij bewoonden, steeds in de nabijheid van een kerk, werden gegroepeerd tot begijnhoven, waarvan verscheidene vooral in Vlaanderen bewaard zijn gebleven; zo werd het Groot Begijnhof van Brussel (afgebroken) vroeger bewoond door 1200 begijnen, dat van Leuven door bijna 200 begijnen, enz. De kandidaat-begijnen droegen na hun benoeming door de geestelijkheid en betaling van intredegeld het begijnenhabijt en betrokken met hun enkele persoonlijke bezittingen en eigen geld een van de huizen van het begijnhof. Ze leidden er een religieus leven, gericht op liefdadigheid en gebaseerd op een losse levenswijze en autonomie zonder zich van de buitenwereld af te sluiten of de eeuwige gelofte af te leggen. Sommigen bekleedden zelfs "publieke" posten, zoals onderwijzeres of vroedvrouw, maar dit soort onafhankelijke status maakte hen eerder verdacht in de ogen van de kerkelijke gezagdragers, die steeds meer controle over hen begonnen uit te oefenen. Desondanks bleef de begijnenbeweging uitgroeien en wist aanzienlijke poëtische en spirituele werken voort te brengen.

Onze kennis over het begijnhof en de begijnen van Anderlecht dateert voornamelijk uit de 16de, 17de en 18de eeuw. Het is geweten dat er (maximaal) acht begijnen, dikwijls weduwen, alleenstaanden of bejaarden, in gemeenschap in het begijnhof leefden, hoewel sommigen hoogstwaarschijnlijk over een aparte kamer beschikten. Vaak waren het personen van bescheiden komaf, afkomstig van plaatselijke families (grondbezitters, goeude boerenstand) of deel uitmakend van de kring van kanunniken. Het begijnhof als een soort hospies voor alleenstaande vrouwen zorgde voor logies en bescherming binnen het ommuurde goed, maar de begijnen moesten zelf in hun eigen levensonderhoud voorzien.

Door de archieven van het begijnhof te bestuderen, kon men meer te weten komen over hun dagelijkse bezigheden, hun nauwe contacten met het kapittel van de kanunniken en, meer algemeen, over het parochieleven in Anderlecht. Volgens bronnen uit de 16de-17de eeuw blijkt inderdaad dat de begijnen een belangrijke rol vervulden met betrekking tot de Kerk: de begijnen waren dienaressen van de kanunniken of van kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders, ze stonden in voor bepaalde taken voor de collegiale kerk (naaiwerk, schoonmaak, collecte tijdens de kerkdiensten, zorgverlening aan zieke religieuze geestelijken...), maar ze werden gecontroleerd door de kanunniken die geen gelegenheid voorbij lieten gaan om hen een nieuwe door hen gekozen kandidaat-begijn op te leggen wanneer er een plaats vrij kwam.

De Franse Revolutie maakte een eind aan het kapittel en aan het Begijnhof van Anderlecht alsook aan alle andere religieuze orden. De gebouwen, daarna gebruikt als weldadigheidsinstelling en onderkomen voor armlastige vrouwen, raakten mettertijd volledig in verval, zodanig dat ze omstreeks 1928 definitief werden gesloten, waarna ze twee jaar later weer werden geopend, maar dan als museum.

Het nieuwe museum – de permanente tentoonstelling

Het toekomstig museum van het Begijnhof zal toegespitst zijn zowel op de geschiedenis van de begijnen, die er verscheidene eeuwen hebben gewoond, als op de geschiedenis van Anderlecht, beide afzonderlijk gepresenteerd in twee vleugels: enerzijds, de rechtervleugel, de oudste, gewijd aan de begijnen (met een Europese context van de begijnenbeweging) en anderzijds, de linkervleugel, waarin de lokale geschiedenis, de eerste bewoners en tal van schatten van de gemeente Anderlecht worden belicht en toegelicht.